

УДК 371+81'246.2](71)

РОЛЬ БІЛІНГВІЗМУ В ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ В ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ТА ШКОЛАХ ПРОВІНЦІЇ АЛЬБЕРТА (КАНАДА)

Шийка Ю.І., к. пед. н.,
старший викладач кафедри прикладної лінгвістики
Національний університет «Львівська політехніка»

Олексів Г.Д., старший викладач
кафедри іноземних мов
Національний університет «Львівська політехніка»

Морська Н.О., старший викладач
кафедри іноземних мов
Національний університет «Львівська політехніка»

У статті здійснено аналіз науково-педагогічної літератури, присвяченої висвітленню проблеми білінгвізму та використання його потенціалу в освітній галузі під час організації навчання у білінгвальних дошкільних навчальних закладах та школах провінції Альберта (Канада). У статті зазначається, що білінгвізм у Канаді набув поширення у зв'язку з колонізацією земель двома країнами – Великобританією та Францією. Через низку соціальних та економічних чинників виникла необхідність в опануванні двох мов, тож білінгвальна освіта ставить собі за мету формування толерантності до різних лінгвістичних та культурних груп. Навчальні білінгвальні програми забезпечують навчання за допомогою двох чи більше мов, розвивають багатостороннє розуміння мов і культур, сприяють комплексному розумінню людської різноманітності.

Ключові слова: білінгвізм, французька імєрсія, білінгвальні школи, франкомовне населення, навчальні програми.

В статье проводится анализ научно-педагогической литературы, посвященной проблемам билингвизма и использования его потенциала в сфере образования в ходе организации обучения в билингвальных дошкольных учебных заведениях и школах провинции Альберта (Канада). В статье указывается на то, что билингвизм в Канаде получил распространение из-за колонизации земель двумя странами – Великобританией и Францией. Ряд социальных и экономических факторов привёл к необходимости изучения двух языков, поэтому целью билингвального образования является формирование толерантности к разным лингвистическим и культурным группам. Учебные билингвальные программы обеспечивают обучение на двух или более языках, развивают многостороннее понимание языков и культур, содействуют комплексному пониманию человеческой разнообразности.

Ключевые слова: билингвизм, французская иммерсия, билингвальные школы, франкоязычное население, учебные программы.

Shyika Y.I., Oleksiv G.D., Morska N.O. PLACE OF BILINGUALISM IN THE ORGANIZATION OF EDUCATION IN KINDERGARTENS AND SECONDARY SCHOOLS IN PROVINCE ALBERTA (CANADA)

The article deals with the analysis of the scientific-pedagogical literature and concerns the problems of bilingual education and its potential in the organization of bilingual teaching. It was concluded that bilingualism developed in Canada due to colonization of the territories by Great Britain and France, so economic and social factors necessitated mastery of two languages and the aim of the bilingual education is to form language and cultural tolerance. Bilingual curricula provide education in two or more languages and develop language and cultural apprehension.

Key words: bilingualism, French immersion, bilingual schools, French-speaking population, curriculum.

Постановка проблеми. Мова одночасно є символом та основою національної культури. Мовне питання Канади є набагато складнішим, ніж простий вибір однієї чи кількох мов, якими слід послуговуватись у суспільстві. Воно стосується того, яка з культур розвиватиметься, а яка приречена на занепад. Частина мешканців країни переконана, що повинна існувати єдина Канада, а це поняття передбачає і єдину мову.

Однак до уваги не береться той факт, що в країні мешкають іншомовні громадяни, і їхня мова має право на подальше існування. Сучасна білінгвальна освіта нерозривно пов'язана з освітою іммігрантів, збереженням національної різноманітності, відновленням мов та інтернаціоналізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема білінгвізму та розвитку білінгвальної освіти в розвинених країнах

світу є предметом наукового розгляду багатьох дослідників. Науковці розглядали, зокрема, такі питання: теоретичні основи білінгвізму (К. Бейкер (C. Baker), О. Гарсія (O. Garcia), Р. Еппел (R. Appel)), специфіку білінгвального навчання у загальноосвітній школі (Ф. Дженесі (F. Genesee), Дж. Каммінс (J. Cummins), С. Крашен (S. Krashen)), методику білінгвального навчання (Д. Корзон (D. Corson), Д. Кроуфорд (J. Crawford), Р. Файнберг (R. Feinberg), Р. Фріман (R. Freeman)) тощо. Серед зарубіжних науковців білінгвальну освіту в Канаді досліджували К. Арнет (K. Arnett), Л. Джонсон (L. Johnson), М. Свайн (M. Swain), С. Шепсон (S. Shapson).

Важливими для нашого дослідження є результати наукових розвідок українських фахівців у галузі порівняльної педагогіки: неперервна освіта у Канаді (О. Барабаш, М. Лещенко, Н. Муқан, Т. Кучай), шкільна освіта Канади (О. Висоцька, М. Магдач, І. Руснак), полікультурна освіта (К. Баханов, Ю. Безух, Я. Гулецька, О. Мілютіна, О. Слоньовська), освіта іммігрантів (Н. Бугасова, М. Бусько, Ю. Заячук, О. Зіноватна, Я. Пилинський, О. Огієнко), освіта національних меншин (О. Гончаренко, М. Зеркаль, А. Кузьменко, М. Марчук, Л. Чорна). Серед вітчизняних учених окремі аспекти білінгвальної освіти вивчали М. Винарчик, Б. Маруневич, О. Першукова, Л. Товчигречка, О. Ярова.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – здійснити аналіз науково-педагогічної літератури, присвяченої висвітленню проблеми білінгвізму та використання його потенціалу в освітній галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з результатами останнього перепису населення Канади, проведеного у 2011 р., у провінції Альберта проживає 3 610 185 жителів, 3 321 815 з яких володіють лише англійською мовою, 3 205 – лише французькою, 235 565 – володіють обома державними мовами, 49 600 – жодною державною мовою [9]. Дані дослідження свідчать, що франкомовне населення провінції зростає швидше, аніж інша франкомовна спільнота у країні. Так, кількість франкомовних громадян провінції Альберта зросла майже на 18% з 2006 р. Така ж тенденція зростання простежується і у кількості учнів, які вивчають французьку мову: у 2014/2015 навчальному році 29% дітей дошкільного та шкільного віку навчаються за програмами французької імерсії чи іншими франкомовними навчальними програмами [9]. Економічні та соціальні зміни створюють попит на двомовних професіоналів різних галузей,

що, у свою чергу, зменшує сумніви щодо доцільності білінгвального навчання.

Упродовж свого розвитку білінгвальні школи у провінції Альберта часто зазнавали утисків з боку англомовної більшості населення, хоча дискусії щодо білінгвального навчання виникали і серед франкомовного населення. Частина франкомовного населення розглядала володіння англійською мовою як ключ до успіху в працевлаштуванні, інші ж переконували, що вивчення французької взагалі необхідно скасувати через її практичну непридатність та невживаність. Недоліками білінгвальних шкіл часто були переповнені класи, низькооплачувані та некваліфіковані вчителі, тож до них переважно ставились як до «незадовільних».

Наприкінці XIX ст. більшість білінгвальних шкіл провінції Альберта діяли у сільсько-господарських регіонах, тож, як і в інших сільських школах, більша частина коштів на їх утримання надходила від місцевих податків. Через брак матеріального забезпечення білінгвальні школи не могли приваблювати та утримувати кваліфікованих білінгвальних учителів. Тож їм доводилось наймати не франкомовних католицьких, а протестантських учителів, щоб залишатись відкритими [7]. У 1892 році було запроваджено систему провінційних шкіл. Законодавча влада та судова система підтримували таку систему навчання всюди, де вона була впроваджена, адже її основною метою було створення єдиної англомовної нації, яка б визнавала британські цінності та авторитет. Іншими словами, обов'язкова світська система шкільної освіти становила серйозну загрозу культурі франко-канадців. Проте ради опікунів франкомовних шкіл відстояли право наймати та звільняти вчителів, а також контролювати навчальний процес у підвладних їм школах. У франкомовних спільнотах проблема вибору мови викладання у школах викликала суперечки між державною владою та радами опікунів. Саме така ситуація виникла коли французьку мову продовжували вивчати у школах навіть після офіційної заборони [7].

Вслід за встановленням контролю держави над школами франко-канадські культурні товариства (Товариство святого Івана Хрестителя, Товариство французької мови та ін.) зацікавились у сприянні розвитку франкомовного та релігійного навчання. Культурні та професійні товариства (Товариство франко-канадських католиків Саскачевану (1912 р.), Товариство франко-канадців Альберти (1926 р.) та ін.) заснували неофіційний французький департамент освіти у провінціях, в яких діяли осередки цих організацій. Члени товариств

розробили таємні стратегії розвитку культури, навчальні плани, систему шкільних перевірок та програму професійної підготовки вчителів з метою забезпечення культурної цілісності у середніх школах франкомовних спільнот. У провінції Альберти члени Товариства франко-канадців Альберти сподівались, що рада опікунів білінгвальних шкіл візьме до уваги розроблену товариством культурну стратегію, однак рада опікунів цього не зробила [7].

З початку ХХ ст. членами французьких культурних товариств Альберти обговорюється питання нехтування організацією навчання французькою мовою радою опікунів у своїх школах через те, що опікуни не усвідомлюють всієї відповідальності та власних обов'язків. Церковна та професійна еліта через франкомовну пресу просили ради опікунів білінгвальних шкіл дотримуватись виконання їхніх обов'язків і допомагати дітям зберегти їхню релігію та національну приналежність. Вони також закликали батьків обирати до опікунських рад лише відданих співвітчизників, які б приймали на роботу франкомовних католицьких учителів. Батьків застерігали не обирати опікунів з інших етнічних груп, а опікунів просили залучати учнів до франкомовних культурних організацій. «Авангард» була однією з таких молодіжних організацій, яка мала на меті утвердження католицизму серед учнів. Члени цієї організації зустрічались раз на тиждень і під проводом парафіяльного священика, монахинь чи вчителів вивчали католицькі доктрини, історію та біографії франко-канадських католиків, які захищали свою віру та мовні права [7].

Викладання французької мови та релігії у білінгвальних школах не підлягало інспектуванню з боку Департаменту освіти через те, що ці предмети не входили до офіційного навчального плану. До 1928 р. парафіяльні священики керували процесом викладання релігії у місцевих середніх школах франкомовних спільнот. У 1928 р. Товариство франко-канадців Альберти уповноважило священика-єзуїта отця Жана перевіряти викладання французької мови та релігії у провінції.

Під час щорічних візитів до білінгвальних шкіл інспектор від Товариства франко-канадців Альберти зустрічався з радами опікунів, перевіряв знання учнів катехизму та вміння читати і писати французькою мовою, роздавав учителям та учням образки, рекомендував підручники, які, на його думку, найбільше підходили для вивчення французької мови, релігії та франко-канадської історії. У 1933 р. інспектор висунув до вчителів вимогу, щоб ті орієнтували на-

вчальний процес згідно з новою французькою навчальною програмою, розробленою Товариством франко-канадців Альберти. Щоб заповнити нестачу білінгвальних учителів, франкомовні канадці почали звертатись до Департаменту освіти, щоб той дозволив найняти вчителів із провінції Квебек. Однак їхні запити були відхилені [7].

На сьогодні для вивчення французької мови школи провінції Альберта пропонують такі навчальні програми [4]:

- навчальна програма базового вивчення французької мови: мову вивчають як навчальний предмет, переважно один урок на день, кілька уроків на тиждень;

- навчальна програма поглибленого вивчення французької мови: мова викладається як навчальний предмет, а також 1–2 інші навчальні предмети викладаються цією мовою (наприклад, гуманітарні предмети чи фізичне виховання);

- навчальна програма вивчення французької мови для франкомовних шкіл: передбачено надання учням можливості для досконалого володіння французькою мовою, яка є їхньою рідною мовою, а також формування почуття приналежності до франкомовної спільноти;

- навчальна програма французької імерсії: більшість чи всі навчальні предмети, за винятком «Англійської мови», викладаються французькою мовою; ця навчальна програма розроблена для нефранкомовних учнів;

- навчальна програма інтенсивного вивчення французької мови: як правило, є додатковою до навчальної програми базового вивчення французької мови, згідно з якою у 5–6 класі впродовж 5 місяців учні інтенсивно вивчають французьку мову.

Проведений аналіз навчальних програм французької імерсії надає можливість виокремлення кількох її типів: рання французька імерсія, яка розпочинається у ДНЗ або у 1 класі; середня французька імерсія – у 3-му, 4-му чи 5 класі; пізня французька імерсія – у 6 класі чи пізніше; навчальна програма повної французької імерсії, згідно з якою перші кілька років навчання 75–100% навчальних предметів викладаються французькою мовою. Вивчення англійської мови розпочинається у 1-му, 2-му, 3-му або 4 класі. Згодом кількість навчальних предметів, які викладаються французькою мовою, значно зменшується. Навчальна програма часткової французької імерсії передбачає викладання 50–75% навчального матеріалу французькою мовою. Англійська мова як навчальний предмет викладається з 1 класу.

У провінції Альберта вивчення французької мови за програмою ранньої імер-

сії розпочинається у ДНЗ, згідно з якою 100% навчального матеріалу подається французькою мовою [3]. Під час планування навчання за програмою французької імерсії у ДНЗ беруться до уваги особистий темп навчання учнів, розвиток та особливі потреби дітей. Під час створення навчальної програми для ДНЗ особлива увага звертається на соціальний, фізичний, інтелектуальний, творчий та емоційний розвиток дитини. Навчання у ДНЗ сприяє формуванню позитивної самооцінки дитини як компетентного і здібного учня, заохочує її до подальшого навчання у школі.

У провінції Альберта діють ДНЗ із навчальними програмами французької імерсії у населених пунктах Андроссан – «Маленькі друзі»; Бомон – «Школа для малюків»; Бонвіль – «1 – 2 – 3 граймося!», «Мені – три»; Калгарі – ДНЗ французької імерсії «Сонечко», ДНЗ з активним навчанням, Французька та міжнародна школа Калгарі, ДНЗ мадам Гелени; Едмонтон – «Розумнички», ДНЗ «Грандін»; Форт-Саскачеван – «Весело з французьким ДНЗ»; Шервуд-Парк – «Маленькі сонечка» та ін. [10].

Як приклад функціонування ДНЗ із навчальною програмою французької імерсії у провінції Альберта можна зазначити ДНЗ «Розумнички» у м. Едмонтон. Навчальна програма цього закладу спрямована на розвиток розумових і моторних здібностей, творчості та самостійності. Раннє вивчення французької мови не тільки розвиває позитивне ставлення та зацікавлення до вивчення другої державної мови, а й виховує повагу до французької культури і традицій. Дітей не змушують розмовляти французькою мовою ні з учителями, ані з ровесниками. Лише після того, як у вихованців сформується впевненість у собі та бажання, вони починають поступово спілкуватися французькою мовою. Такий підхід дає ґрунтовну підготовку для подальшого вивчення французької мови [8].

Окрім ДНЗ, які навчають за програмою французької імерсії, у провінції Альберта діють англо-українські ДНЗ. З 1980 р. католицькі школи Елк-Айленду забезпечують двомовне навчання від ДНЗ до старшої школи. У ДНЗ особлива увага звертається на розвиток усного мовлення, заохочуючи дітей розповідати казки, співати пісні, брати участь у драматичних гуртках [12].

У канадській провінції Альберта пропонуються білінгвальні навчальні програми спадщинних мов, які передбачають організацію навчання, під час якого рідна чи етнічна мова або мова повсякденного вжитку учнів – представників мовних меншин використовується як засіб для навчання і

досягнення мети вільного володіння двома мовами [2]. Термін «спадщинна мова» позначає мову, яку використовують у суспільстві, проте яка не є домінантною. Розрізняють спадщинні мови іммігрантів, корінного населення чи колоніальні спадщинні мови [1]. Спадщинна мова є засобом навчання 50% навчального матеріалу (наприклад, українська, італійська, німецька, єврейська, китайська мандаринська, арабська, польська мови чи ідиш).

У батьків завжди є вибір – віддати дитину на навчання до загальноосвітньої школи чи до школи, в якій впроваджена білінгвальна навчальна програма спадщинних мов. У більшості випадків мова більшості також використовується під час навчання, коливаючись від вивчення другої мови як навчальної дисципліни до викладання 10–50% навчального матеріалу цією мовою. Спостерігаються тенденції до викладання математичних, технічних та прикладних наук мовою більшості і до збільшення використання цієї мови з кожним наступним роком навчання.

У школах провінції Альберта для всіх охочих доступні іспанські білінгвальні навчальні програми. Навчальний час, відведений для вивчення іспанської мови, може відрізнитись, проте в середньому частка навчального часу, відведена для вивчення іспанської мови від дошкільного навчального закладу до 6 класу, становить 50%, у 7–9 класах – 30%, у 10–12 класах – 20% [6].

Під час планування навчального часу для іспаномовних білінгвальних програм учителі повинні брати до уваги розміщення навчальних предметів у розкладі та лінгвістичний розвиток учнів. Рекомендується не чергувати англомовні й іспаномовні предмети, а за можливості відвести, наприклад, першу половину навчального дня для вивчення іспанської мови, а другу – для англійської. Таким чином створюється ефективне лінгвістичне середовище, що сприяє значному підвищенню продуктивності навчання.

Білінгвальне вивчення німецької мови є складним та багатограним. Англо-німецькі білінгвальні навчальні програми охоплюють вивчення мови, культури та інших академічних предметів через посередництво німецької мови. Для ефективного вивчення німецької мови створюється насичене навчальне середовище, яке може задовольнити колективні й індивідуальні потреби. Провінція Альберта підтримує важливі лінгвістичні, культурні та спадщинні зв'язки з багатьма німецькомовними регіонами світу, тому білінгвальне вивчення німецької

мови розширює освітні, кар'єрні та туристичні можливості учнів. Під час вивчення німецької мови перевага надається комунікативному підходу [5].

Міністерства освіти Альберти, Манітоби та Саскачевану у рамках співпраці у галузі базової шкільної освіти розробили «Спільний зразок для білінгвальних навчальних програм для вивчення міжнародних мов, ДНЗ – 12 клас», який висвітлює спільні засади для білінгвальних навчальних програм на території західної частини Канади. Зразок не застосовується для розроблення навчальних програм французької імерсії чи білінгвальних навчальних програм для вивчення мов корінного населення. Під терміном «білінгвальні навчальні програми» маються на увазі навчальні програми часткової імерсії, згідно з якими англійська та друга мова є мовами навчання. Навчальний час, відведений на викладання другою мовою, відрізняється залежно від провінції чи навчальної програми. Спільний зразок рекомендує відводити на викладання другою мовою такий відсоток навчального часу: ДНЗ – 6 клас – 50%; 7–9 класи – 30%; 10–12 класи – 20% [11].

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, як свідчить проведений аналіз, провінція Альберта є автономною щодо питань організації системи освіти, проте мешканці мають рівний доступ до білінгвальних дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, у яких учні можуть вивчати державні мови, мови корінного населення і мови національних меншин. Таке вивчення забезпечується низкою навчальних програм, зокрема, навчальними програмами імерсії (ранньої, середньої, пізньої), навчальними програмами базового вивчення французької мови, навчальними програмами поглибленого вивчення французької мови, навчальними програмами інтенсивного вивчення французької мови тощо. У провінції Альберта особливу увагу приділяють вивченню мов національних меншин. Для цього використовують різноманітні підходи, такі як навчальні програми спадщинних мов та двомовні навчальні програми. Хоч ці підходи мають певні відмінності, проте, як правило, згідно з цими підходами навчальний матеріал у ДНЗ чи початковій школі

викладається мовою національної меншини. Згодом вводиться англійська мова, яка вивчається і як предмет, і водночас є мовою викладання деяких інших академічних предметів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Baker C. Encyclopedia of Bilingualism and Bilingual Education / C. Baker, S. Jones. – Multilingual Matters, 1998. – 758 p.
2. Francis N. Language and Literacy Teaching for Indigenous Education: A Bilingual Approach / N. Francis, J. Reyhner. – Multilingual Matters, 2002. – 275 p.
3. French Immersion Kindergarten in Alberta : A Handbook for Parents // Alberta Education [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://education.alberta.ca/media/6766889/handbookfrimmkindergarten.pdf>.
4. French Immersion Programs // Alberta Education [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://education.alberta.ca/parents/resources/youcanhelp/terms/frlanlearn/immersion.aspx>.
5. German Language Arts Kindergarten to Grade 9 // Alberta Education [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://education.alberta.ca/media/830543/gerla_kto9.pdf.
6. International Languages: Planning // Alberta Education [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://education.alberta.ca/media/1214359/d_splakto3ch3.pdf.
7. Mahe Y.T. Bilingual School District Trustees and Cultural Transmission: The Alberta Experience, 1892–1939 / Y.T. Mahe // Historical Studies in Education. – 1997. – Vol. 9. – No 1. – P. 65–82.
8. Philosophy // Beaux Esprits Playschool [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.beplayschool.ca/philosophy.html>.
9. Population by knowledge of official language, by province and territory (2011 Census) // Statistics Canada [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.statcan.gc.ca/tables-tableaux/sum-som/101/cst01/demo15-eng.htm>.
10. Preschools and playschools // Canadian Parents for French: Alberta Branch [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cpfalta.ab.ca/Learning/preschools.htm>.
11. The Common Curriculum framework for Bilingual Programming in International Languages: Kindergarten to Grade 12 // WNCPC [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wncpc.ca/media/44395/framework.pdf>.
12. Unique Programs : Ukrainian Bilingual // Jean Vanier Catholic School [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jeanvanierschool.eics.ab.ca/index.php/our-school/programs/unique-programs>.